

Τ Ο Μ Ε Γ Α Α' Λ Φ Α Β Η Τ Α Ρ Ι Ο Ν .

Εν ᾧ περιέχονται τὰ Ἐικοσιτέσ-
σαρα Γράμματα διαφόρως γεγραμμένα· αἱ

Κωνσταντίνος Ηροδότου

Το χαμένο τμήμα
του «Ανωνύμου του 1789»

Η ανακάλυψη της Αληθούς Ιστορίας

Constantin Irodotou

The Missing Part
of the "Anonymous of 1789"

Κυρίου, Κυρίου,
ΚΩΝΣΤ. Α' ΛΕΞΑ' ΝΔ. ΦΙΛΙΠΠΙ' ΔΟΥ
τῷ ΓΑΓ' ΟΥ.

τῷ παναγίῳ, καὶ ζωοδόχῳ τάφῳ τῆς Γερουσαλήμ Γ' ππέως.
τῆς Κραταιοτάτης, καὶ γαληνοτάτης, Αὐτοκρατορίας
τῶν Ρωμαίων, τῆς τε Ουγγαρίας, καὶ Βοημερίας Βασι-
λείας, τῆς Ἀεσριακῆς Βελγῆς Συμβύλε.

Εν ΒΙΕ' ΝΝΗ, τῆς Ἀεσρίας.

Παρά Γ' ωσήφ τῷ Κερζ' Ξεκ, τῷ Αὐτοκρατο-
ρικῷ καὶ Βασιλικῷ, Ἀνατελικῷ τε, καὶ Ἰλιρικῷ
Τυπογράφῳ.

ἐν ἔτει αἰψοά

Ψηφιακή Βιβλιοθήκη

Το χαμένο τμήμα του «Ανωνύμου του 1789»

Η ανακάλυψη της Αληθούς Ιστορίας

Κωνσταντίνος Ηροδότου

© Ψηφιακή Βιβλιοθήκη ΚΕΑΕ 2026

ΨΗΦΙΑΚΟΣ ΣΥΝΕΚΔΟΤΗΣ

Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης

(<https://ebooks.epublishing.ekt.gr/index.php/rch>)

ΓΡΑΦΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΣΕΙΡΑΣ

✂ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ

Εύη Καλογεροπούλου

ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ

Ειρήνη Ματσούκη

ΨΗΦΙΑΚΗ ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΥΠΟΔΟΜΗ

Γιώργος Ρεγκούκος

Επιστημονική Επιτροπή

Άντα Διάλλα Καθηγήτρια Νεότερης και Σύγχρονης Ευρωπαϊκής Ιστορίας,
Τμήμα Θεωρίας και Ιστορίας της Τέχνης, Ανώτατη Σχολή Καλών Τεχνών

Θεόδωρος Αραμπατζής Καθηγητής Ιστορίας και Φιλοσοφίας της Επιστήμης,
Τμήμα Ιστορίας και Φιλοσοφίας της Επιστήμης,
Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Ελένη Γούστη-Σταμπόγλη Ιστορικός, Εκδότρια

Καλλιρρόη Λινάρδου Επίκουρη Καθηγήτρια Ιστορίας της Τέχνης του Βυζαντίου
και του Δυτικού Μεσαίωνα, Τμήμα Θεωρίας και Ιστορίας της Τέχνης,
Ανώτατη Σχολή Καλών Τεχνών

Μυρτώ Μαλούτα Επίκουρη Καθηγήτρια Ελληνικής Παπυρολογίας,
Τμήμα Αρχειονομίας, Βιβλιοθηκονομίας και Μουσειολογίας, Ιόνιο Πανεπιστήμιο

ISBN 978-618-86496-9-9

www.rchumanities.gr

Οι εκδόσεις της σειράς Ψηφιακή Βιβλιοθήκη 1821 αποτελούν μέρος του ερευνητικού προγράμματος Ψηφιακό Αρχείο 1821, που εκπονήθηκε από το 2016 έως το 2021.

Το Copyright των φωτογραφιών ανήκει στη Zentralbibliothek Zürich.

1821.digitalarchive.gr

Περιεχόμενα

Το χαμένο τμήμα του «Ανωνύμου του 1789»

Η ανακάλυψη της Αληθούς Ιστορίας 4

Σημειώσεις 9

Abstract

The Missing Part of the “Anonymous of 1789”

The Discovery of *True History* 27

Κωνσταντίνος Ηροδότου

Το χαμένο τμήμα του «Ανωνύμου του 1789»

Η ανακάλυψη της Αληθούς Ιστορίας

Με τον τίτλο «Ο Ανώνυμος του 1789» ο Κ. Θ. Δημαράς ονομάζει ένα αποκομμένο από άγνωστο βιβλίο κεφάλαιο, επιγραφόμενο «Αληθής Ιστορία», το οποίο περιήλθε στην κατοχή του από τη βιβλιοθήκη Αθανασίου Βερναρδάκη. Στα τέλη της δεκαετίας του 1960 ο Δημαράς παρουσιάζει με συντομία το περιεχόμενο του σπαράγματος στα γαλλικά.¹ Σε ανακοίνωσή του στον *Ερανοστή* παραλείπει να παρουσιάσει το περιεχομένο του, παραπέμποντας στο γαλλικό του δημοσίευμα.² Δίνει στη δημοσιότητα το κείμενο το 1977 ως επίμετρο στον *Νεοελληνικό Διαφωτισμό*. Γράφει ότι δίσταζε να προχωρήσει στη δημοσίευση, αφενός λόγω του άκρως ριζοσπαστικού χαρακτήρα του κειμένου και αφετέρου λόγω της επιθυμίας του να προβεί στην αρτιότερη δυνατή επιστημονική έκδοση. Ωστόσο, όπως αναφέρει, επειδή οι έρευνές του δεν προχωρούν περισσότερο, ενώ το ενδιαφέρον των μελετητών εντείνεται, προβαίνει στη δημοσίευσή του δίνοντας μια «χρήσιμη αφετηρία για την έρευνα», προτάσσοντας αναθεωρημένη την πρόδρομη ανακοίνωση στον *Ερανοστή*.³ Θεωρεί τη δημοσίευση «προσωρινή» και διατηρεί την ελπίδα «ότι οι πληροφορήσεις μας θα έρθει η ώρα να συγκλίνουν και να μας δώσουν κάτι πιο σίγουρο για το έργο αυτό».⁴ Το 1985 εντάσσει στο έργο του, *Νεοελληνικός Διαφωτισμός*, φωτομηχανική ανατύπωση του κεφαλαίου «Αληθής Ιστορία».⁵

Ο «Ανώνυμος του 1789» είναι, σύμφωνα με τον Δημαρά, το «πρώτο νεοελληνικό λογοτεχνικό πεζογράφημα» και αποτελεί «ορόσημο» για τη νεοελληνική γραμματεία.⁵ Τον κατατάσσει, μαζί με τον *Ρωσοαγγλογάλλο* (1799-1810), την *Ελληνική Νομαρχία* (1806) και τους *Κρίτωνος στοχασμούς* (1819), στα πλέον ριζοσπαστικά κείμενα του Νεοελληνικού Διαφωτισμού.⁶ Πρόκειται για ένα αφήγημα σατιρικού και κατά τόπους πορνογραφικού χαρακτήρα που ασκεί μια άνευ προηγουμένου επίθεση στον θρησκευτικό και πολιτικό ιστό των παραδουνάβιων ηγεμονιών, με αινιγματικές αναφορές σε συγκεκριμένα πρόσωπα και πράγματα. Η κριτική του δεν περιορίζεται, όπως συμβαίνει και με άλλα κείμενα της ίδιας περιόδου ή προγενέστερων εποχών, στις ατασθαλίες του κλήρου, αλλά διακωμωδεί και υπονομεύει τα

ίδια τα μεταφυσικά δόγματα της ορθόδοξης χριστιανικής θρησκείας. Με αυτόν τον τρόπο, αίρει ταυτόχρονα τη νομιμότητα της πολιτικής εξουσίας στην οθωμανική επικράτεια. Όπως επισημαίνει ο Δημαράς, ο «Ανώνυμος του 1789» υπερβαίνει τα γαλλικά πρότυπά του, τον Alain-René Lesage και ίσως ακόμα και τον Βολταίρο.⁷

Το σπάραγμα που είχε στην κατοχή του ο Δημαράς – σήμερα απόκειται μαζί με τη βιβλιοθήκη του στο Ίδρυμα Αικατερίνης Λασκαρίδη – περιλαμβάνει τις σελίδες 3-30. Λείπει το πρώτο φύλλο και η συνέχεια του έργου, για την ύπαρξη της οποίας πληροφορούμαστε από το εισαγωγικό σημείωμα της πρώτης σελίδας του σπαράγματος. Πρόκειται για συλλογισμούς «περί ενός βιβλίου ονομαζομένου περί ανεξιθρησκείας». Στην τελευταία σελίδα του σπαράγματος, στην κάτω δεξιά γωνία αναγράφεται «ΣΥΛΛΟ-». Ο Δημαράς είναι βέβαιος ότι οι συλλογισμοί αναφέρονται στο «Σχεδιάσμα περί της ανεξιθρησκείας» του Ευγένιου Βούλγαρη, το οποίο περιλαμβάνεται στην έκδοση του *Περί των διχονοιών των εν ταις Εκκλησίαις της Πολωνίας* (1768), μετάφρασης του γνωστού έργου του Βολταίρου. Και τούτο γιατί ο όρος «ανεξιθρησκεία» είναι νεολογισμός, τον οποίο εισηγήθηκε ο Βούλγαρης. Ο Δημαράς υποθέτει ότι στο λανθάνον μέχρι σήμερα κεφάλαιο «Συλλογισμοί» απάντησε ο Βούλγαρης με επιστολή του τον Αύγουστο του 1790, την οποία εξέδωσε ο Αθανάσιος Ψαλίδας στη Βιέννη το 1791 υπό τον τίτλο *Επιστολή [...] προς αναίρεσιν τινός φληνάφου δυσσεβούς*. Για τον λόγο αυτό τοποθετεί την έκδοση της «Αληθούς Ιστορίας» στα 1789.

Στην Κεντρική Βιβλιοθήκη της Ζυρίχης εντόπισα πρόσφατα πλήρες αντίτυπο της *Αληθούς Ιστορίας* – αυτός είναι ο τίτλος του βιβλίου.⁸ Είναι συσταχωμένο με τρία γερμανικά βιβλία σχετικά με την ελληνική ή ρωμαϊκή αρχαιότητα, τα οποία φέρουν την κτητορική σφραγίδα του H. Werfer, φοιτητή ιατρικής. Ένα εξ αυτών απαντά στον ίδιο τόμο και σε δεύτερο αντίτυπο.⁹ Ο τόμος έχει βιβλιοδετηθεί από την Κεντρική Βιβλιοθήκη της Ζυρίχης και στη ράχη του αναγράφεται «VARIA». Η *Αληθής Ιστορία* έχει προταχθεί. Δεν περιέχει όνομα κτήτορα. Φέρεται τυπωμένη «εις λάρισσαν με την άδειαν του Μουφτή της Κωνσταντινουπόλεως» και ως ημερομηνία έκδοσης τίθεται μια αριθμητική πράξη με κλάσμα. Οι «ΣΥΛΛΟΓΙΣΜΟΙ περί ενός ρητού ότι ο θεός ουδέχεται ευμενώς τους ύμνους των ασεβών» ξεκινούν στη σελίδα 31 και ολοκληρώνονται στη σελίδα 46. Επιπλέον, το αντίτυπο περιλαμβάνει σποράδην χειρόγραφες σημειώσεις αγνώστου συντάκτη κυρίως στη γαλλική και την ελληνική γλώσσα, συνήθως μεταφράσεις λέξεων στη γαλλική ή αποδόσεις επί το αρχαιοελληνικότερον, αλλά δεν λείπουν σε κάποια σημεία επεξηγήσεις όρων στο καυστικό πνεύμα της *Αληθούς Ιστορίας*.

Με μια πρώτη ανάγνωση των «Συλλογισμών», μπορούμε αβίαστα να εξαγάγουμε ότι ο Δημαράς εύστοχα υπέθεσε¹⁰ την ένταξή τους σε μια αλυσίδα διανοητικής αντιπαράθεσης: «Σχεδιάσμα περί της ανεξιθρησκείας» (1768) – *Αληθής Ιστορία* (c.

1789) – *Επιστολή [...] προς αναίρεσιν τινός φληνάφου δυσσεβούς* (1791). Ο «Ανώνυμος του 1789» με τους «Συλλογισμούς» αντικρούει σε βιαιότατο τόνο την κριτική που ασκεί ο Βούλγαρης στο «Σχεδιάσμά» του ενάντια στη θέση του Βολταίρου: «Αυτοί προσκυνούντες τον Θεόν υπό άλλους ονόμασιν, άλλους συμβόλοις, άλλαις τελεταίς, ωνομάζοντο Εθνικοί». ¹¹ Ο Βούλγαρης απορρίπτει κάθε ίχνος ευσέβειας στην «εθνική θρησκεία» και προκαλεί την μήνιν του «Ανωνύμου του 1789», ο οποίος εξακοντίζει εναντίον του τους «Συλλογισμούς». Ο Βούλγαρης του ανταπαντά με την *Επιστολή*, προσάπτοντάς του «ότι τον Θεόν τον ευρίσκει, άδικόν τινα, προσωπολήπτην, και δυνάστην τινά βίαιον και τυραννικόν· την Εκκλησίαν ου μόνον την παρακούει, αλλά και την εξουθενεί, και την περιυβρίζει», ¹² συμπυκνώνοντας σε αυτές τις σειρές το περιεχόμενο των «Συλλογισμών».

Επομένως, η απόδοση της πατρότητας του έργου στον Αθανάσιο Ψαλίδα, ¹³ όχι μόνο υπέρμαχο του Βούλγαρη τη συγκεκριμένη χρονική συγκυρία, αλλά και εκδότη της *Επιστολής* του, δεν στηρίζεται σε κανένα τεκμήριο. Η υπόθεση ότι πίσω από τον «Ανωνύμο του 1789» βρίσκεται ο Γρηγόριος Κωνσταντάς ¹⁴ έχει στηριχτεί σε «γεωγραφικά κυρίως επιχειρήματα». ¹⁵ Προσκρούει στο γεγονός ότι ο Κωνσταντάς προτάσσει στην έκδοση του έργου *Αι Επιστολαί του Συνεσίου του Κυρηναίου, μετά σχολίων του διδασκάλου Νεοφύτου [Καυσοκαλυβίτου]* (Βιέννη, 1792), δισέλιδη αφιερωτική επιστολή στον Διονύσιο Πλαταμώνος, ο οποίος υπήρξε ένας από τους μαχητικότερους υπερασπιστές του Βούλγαρη στη δημόσια σφαίρα.

Οι Γεώργιος Γ. Λαδάς και Αθανάσιος Δ. Χατζηδήμος εκφράζουν το 1970 – πολύ πριν από τη δημοσίευση του «Ανωνύμου του 1789» από τον Δημαρά – τη βεβαιότητα ότι η *Επιστολή* του Βούλγαρη είναι απάντηση στο *Περί φιλοσόφου* (Βιέννη, 1786) του Χριστόδουλου Παμπλέκη. ¹⁶ Ωστόσο, οι χαρακτηρισμοί που εξαπολύει εν θερμώ ο Βούλγαρης είναι τόσο προσωπικοί και τόσο ακραίοι («ανθρωπάριον», «πορνική γυναίκα», «αυτός ο άνθρωπος τώρα αναμασσάται και αναλείχει κοπρίσματα, τα εν τη αυτού γεύσει ως μέλι και κηρίον γλυκάζοντα» ¹⁷ κ.ά.) που δεν δικαιολογούνται από το ύφος του *Περί φιλοσόφου*, το οποίο διαπνέεται από νηφαλιότητα και είχε εκδοθεί πέντε χρόνια νωρίτερα.

Ενώ το πρώτο μέρος της *Αληθούς Ιστορίας* είναι λογοτεχνικό, το δεύτερο, οι «Συλλογισμοί», είναι φιλοσοφικό. Ο συγγραφέας των «Συλλογισμών» υιοθετεί ιστορική οπτική, αναφέρεται στις θρησκείες των αρχαίων Ελλήνων και των Εβραίων, καθώς και στο πρόσωπο του Μωυσή. Συγκεκριμένα αναρωτιέται: «είναι λέγω αταί αι ορθαί Ιδέαι οπού περιγράφουσι τον θεόν συγκατανεύοντα εις τας πανουργίας, δολιότηας, κακουργίας και σφαγμούς του Μωϊσέως· οπού εθυσίασε, τόσον λαόν χωρίς άλλην αιτίαν ειμή μόνον ο κύριος ούτω διέταξεν». ¹⁸ Ανάλογη ιστορική ματιά στο φαινόμενο της θρησκείας συναντούμε και στο *Περί Θεοκρατίας* (Λειψία,

1793) του Παμπλέκη, που εκδίδεται λίγο μετά τον θάνατό του, με τη φροντίδα του κύκλου του. Στο έργο αυτό, σχετικά με τον Μωυσή τίθεται το ίδιο ερώτημα: «δεν επρόσταξεν κοινόν φόνον εις τους προσκυνήσαντας το Βεελφεγώρ ο θεῖος Μωϋσής; Και μηδεῖς λεγέτω, ὅτι οὕτως επρόσταξεν αὐτόν ο θεός, να κάμη». ¹⁹ Ο «Ανώνυμος του 1789» κλείνει τους «Συλλογισμούς» του με την προστακτική «εν ονόματι κυρίου, αναστήτω η αγία φιλοσοφία» ²⁰ και καλεί ειρωνικά τους κληρικούς να μην προβούν στον αφορισμό του για να μη μείνει «ανάλυτος, και ολόκληρος και πάντα μολύνει την γην». ²¹

Ο Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης, ο οποίος εξέδωσε το *Περί Θεοκρατίας*, και τα υπόλοιπα σπανιότατα έντυπα της διαμάχης, διείδε την πιθανή συσχέτιση μεταξύ του «Ανωνύμου του 1789» και του Παμπλέκη, ²² θέση που υποστηρίχθηκε από τον Γιώργο Κεχαγιόγλου ²³ και, συστηματικά, από τον Νίκο Μαυρέλο. ²⁴ Ας συνδυάσουμε τις ερευνητικές τροχιές. Ο Δημαράς στην πρώτη έκδοση της *Ιστορίας της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας* εντάσσει στις σημειώσεις του το εξής σχόλιο για τον Παμπλέκη: «Γεγονός είναι ὅτι κάποιον ἔργο του προκάλεσε μεγάλο θόρυβο και γέννησε διάφορα αντιρρητικά (Διονύσιος Πλαταμώνος, Δημ. Γοβδελάς, Ιωάννης Τατλίκαρης, Δωρόθεος Βουλησμάς)». ²⁵ Μετά την έκδοση εκτενών αποσπασμάτων από το *Περί Θεοκρατίας* το 1970 από τους Λαδά και Χατζηδήμο, οι οποίοι κατείχαν το ένα από τα δύο γνωστά σήμερα αντίτυπα, ο Δημαράς αναθεωρεί τη σημείωσή του, ταυτίζοντας το υπό αναζήτηση έργο με το *Περί Θεοκρατίας*. ²⁶ Αστοχεί, όμως, ως προς τον Διονύσιο Πλαταμώνος, καθώς το αντιρρητικό του όχι μόνο προηγείται, αλλά και πυροδοτεί την έκδοση του *Περί Θεοκρατίας*: πρόκειται για την *Ακολουθία ετεροφθάλμου και αντιχρίστου Χριστοδούλου του εξ Ακαρνανίας* (Λειψία, 1793). Ο Παμπλέκης αφορίζεται το ίδιο έτος, καίτοι νεκρός. Η έκδοση του αφορισμού του, *Φρικτόν Συνοδικόν* (Βούδα, 1800), αποδίδεται στον ανηψιό του Διονυσίου Πλαταμώνος, Δημήτριο Γοβδελά. Το ερώτημα παραμένει. Ποιο έργο γέννησε την *Ακολουθία*;

Η *Ακολουθία ετεροφθάλμου* αποτελεί, σύμφωνα με τον Νικήτα Σινιόσογλου, «μια μοναδική στο νεοελληνικό ιστορικό πλαίσιο παρωδιακή και συνάμα τελετουργική χρήση της γλώσσας [...] ξέχειλη από ένα πάθος ασυμπίεστο, σπάνιας έντασης, που κανένας λίβελλος ή σάτιρα δεν θα μπορούσε να σηκώσει». ²⁷ Είναι ειδολογικά συγγενής με την *Ακολουθία του σπανού*. ²⁸ Η *Ακολουθία* συγκροτεί το δεύτερο τμήμα του βιβλίου. Το πρώτο μέρος αποτελείται από ένα κείμενο εν είδει επιστολής με την προσφώνηση «Τω γαληνοτάτω και φιλανθρωποτάτω μεγάλω Γαιδάρω, του σοφωτάτου και αγχινουστάτου Μπερτοδούλου», το οποίο υπογράφεται με τα αρχικά «N. N.», ²⁹ δηλαδή πιθανότατα «Ναθαναήλ Νεοκαισαρεύς», ψευδώνυμο που χρησιμοποιεί ο Αθανάσιος Πάριος. ³⁰ Πρόκειται για ένα κείμενο που περιέχει αναφορές στον *Μπερτόλδο* και στον *Δον Κιχώτη* και ανακαλεί τη *Φυλλάδα του γαιδάρου*.

Αν, βάσει των ως άνω ενδείξεων, υποθέσουμε ότι η *Αληθής Ιστορία*, της οποίας το πρώτο τμήμα περιέχει παράδοση προσφώνηση («Ενδοξότατε κυρ Πάρων της Ιεράς πούλλας και πάσης ξηροκαμπίας, έξαρχε της ταλπαλαρίας»),³¹ γέννησε την ισουΐση ως προς το ύφος και επίσης διμερή *Ακολουθία ετεροφθάλμου*, τότε θα μπορούσαμε ίσως να εγγράψουμε ελλείποντες κρίκους στην αλυσίδα της υπό διερεύνηση διανοητικής αντιπαράθεσης.

Ως προς τη μεγάλη απόσταση του χρόνου που χωρίζει το «Σχεδιάσμα περί της ανεξιθρησκείας» από την *Αληθή Ιστορία*, εξηγητική κλείδα θα μπορούσε να είναι η κατηγορία που διατυπώνεται στην *Ακολουθία* εναντίον του Παμπλέκη: «Το σχολειόν εις το όρος εξηφάνισας, τον σοφώτατον Ευγένιον εξώρισας».³² Σύμφωνα με τον Δημαρά, ορισμένα στοιχεία του «Ανωνύμου του 1789» θα μπορούσαν να μας οδηγήσουν «στα πρόσωπα τα οποία διαδραμάτισαν ρόλο στην Αθωνιάδα· δηλαδή κατεξοχήν στον ίδιο τον Βούλγαρη».³³ Ο Παμπλέκης, ο οποίος μπορούσε να βιοποριστεί στη Βιέννη ως κατ' οίκον διδάσκαλος και διορθωτής, αφού στην εποχή του δεν είχε ιδρυθεί ακόμα ελληνικό σχολείο,³⁴ σημειώνει ότι οι αντίπαλοί του τον εξουθένωσαν: «με υστέρησαν και αυτού του επιουσίου άρτου με τας ψευδείς αυτών διαβολάς και συκοφαντίας».³⁵ Κατονομάζει τον πρώτο και κύριο αντίπαλό του: είναι ο Διονύσιος Πλαταμόνος,³⁶ άλλοτε συμμαθητής του στην Αθωνιάδα Σχολή. Καταγόταν από τη Λάρισα,³⁷ ψευδότοπο έκδοσης της *Αληθούς Ιστορίας*.

Το μέχρι πρότινος χαμένο τμήμα του «Ανωνύμου του 1789» ανοίγει ένα μονοπάτι για να διερευνήσουμε τα αινιγματικά πρόσωπα και πράγματα της *Αληθούς Ιστορίας* και να διαβάσουμε τα εν λόγω κείμενα όχι ως ιδεολογικές εξαιρέσεις σε ένα υποτιθέμενο «κανόνα», αλλά ως παράγωγα μακρών διαδρομών μεταξύ γνώσης και εξουσίας. Κινούμαι προς τη συγκεκριμένη ερευνητική κατεύθυνση. Ωστόσο, θεωρώ σκόπιμο, καθώς οι μελέτες για τον «Ανώνυμο του 1789» και το διανοητικό περιβάλλον στη Βιέννη την ίδια περίοδο πληθαίνουν τα τελευταία δυο-τρία χρόνια,³⁸ να δώσω στη δημοσιότητα τη φωτογραφική αναπαραγωγή των «Συλλογισμών».

Σημειώσεις

- * Ευχαριστώ το προσωπικό της Κεντρικής Βιβλιοθήκης της Ζυρίχης, ιδιαίτερα τη Sandra Weidmann Tsardoulis.
1. C. Th. Dimaras, *La Grèce au temps des Lumières*, Librairie Droz, Γενεύη 1969, σ. 129-130.
 2. Κ. Θ. Δημαράς, «Ο Ανώνυμος του 1789 (Πρόδρομη ανακοίνωση)», *Ο Ερασιστής* 7 (1969), σ. 27-30.
 3. Κ. Θ. Δημαράς, *Νεοελληνικός Διαφωτισμός*, Ερμής, Αθήνα 1998, σ. ιγ'. Για το ιστορικό των επανεκδόσεων, βλ. και Γιώργος Κεχαγιόγλου, *Πεζογραφική ανθολογία, Αφηγηματικός γραπτός νεοελληνικός λόγος*, τ. 2, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών [Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη], Θεσσαλονίκη 2001, σ. 778.
 4. Κ. Θ. Δημαράς, *Νεοελληνικός Διαφωτισμός*, σ. 412.
 5. Ό.π., σ. 250.
 6. Ό.π., σ. 12.
 7. Ό.π., σ. 43.
 8. Κεντρική Βιβλιοθήκη της Ζυρίχης, RR 1253. Βλ. *The Books' Journal* 171 (2025), σ. 34-36.
 9. Υπ' αριθμ. 2: Friedr. Aug. Wolf, *Geschichte der Römischen Litteratur: nebst biographischen und litterarischen Nachrichten von den lateinischen Schriftstellern, ihren Werken und Ausgaben*, Hemmerdesche Buchhandlung, Χάλλη 1787 υπ' αριθμ. 2α: το ίδιο φέρει, όπως και τα ακόλουθα την κτητορική σφραγίδα του Wepfer' υπ' αριθμ. 3: A. F. Bernhardt, *Über den Philoktet des Sophokles*, August Rücker, Βερολίνο 1825 υπ. Αριθμ. 4: Johann Georg Schulthess, *Aeschines des Socratikers philosophische Gespräche*, Orell, Gessner, Füssli & Co, Ζυρίχη 1779.
 10. Κ. Θ. Δημαράς, *Νεοελληνικός Διαφωτισμός*, σ. 414-415.
 11. Ευγένιος Βούλγαρης, «Σχεδιάσμα περί της ανεξιθρησκείας», *Δοκίμιον ιστορικών και κριτικών περί των διχονοιών των εν ταις Εκκλησίαις της Πολονίας*, χ.ε., Λειψία 1768, σ. 258 κ.εξ.
 12. Ευγένιος Βούλγαρης, *Επιστολή [...] προς αναίρεσιν τινός φληνάφου δυσσεβούς*, έκδ. Αθανάσιος Ψαλίδας, Josef Baumeister, Βιέννη 1791, σ. 13-14.
 13. Ελένη Κουρμαντζή-Παναγιωτάκου, *Η Νεοελληνική Αναγέννηση στα Γιάννενα, Από τον πάροικο έμπορο στον Αθανάσιο Ψαλίδα και τον Ιωάννη Βηλαρά (17ος - αρχές 19ου αιώνα)*, Gutenberg, Αθήνα 2007, σ. 142-149' Θεοδώρα Γρηγοριάδου, *Ανωνύμου Αληθής Ιστορία («Ανώνυμος του 1789»)*, Ίδρυμα Αικατερίνης Λασκαρίδη, Αθήνα 2025.
 14. Lia Brad-Chisacof, «Un portrait robot de l'Anonyme de 1789», *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών* 11 (1995), σ. 99-117. Βλ. και Γιώργος Κεχαγιόγλου, «Γρηγόριος Κωνσταντάς», στο Νάσος Βαγενάς, Γιάννης Δάλλας, Κώστας Στεργιόπουλος (επιμ.), *Η παλαιότερη πεζογραφία μας*, τ. Β'2, σ. 46-56.
 15. Γιώργος Κεχαγιόγλου, *Πεζογραφική ανθολογία*, σ. 777.
 16. Γεώργιος Γ. Λαδάς, Αθανάσιος Δ. Χατζηδήμος, *Ελληνική Βιβλιογραφία των ετών 1791-1795*, Alfa Press, Αθήνα 1970, σ. 46. Βλ. και Μαρίνα Ελένη Δοϊτσίδου, *Ο «φιζοσπάστης» φιλόσοφος του Διαφωτισμού Χριστόδουλος Παμπλέκης, η Encyclopédie και ο Ελληνικός Διαφωτισμός*, διδακτορική διατριβή, Σχολή Κλασικών και Ανθρωπιστικών Σπουδών, Τμήμα Ανθρωπιστικών Σπουδών, Κομοτηνή 2026. Αποφασιστικής σημασίας για τη στροφή του ενδιαφέροντος των μελετητών προς το πρόσωπο του Χριστόδουλου Παμπλέκη υπήρξε το άρθρο του Φίλιππου Ηλιού, «Η σιωπή για τον Χριστόδουλο Παμπλέκη», *Τα Ιστορικά* 4 (1985), σ. 387-404.
 17. Ευγένιος Βούλγαρης, *Επιστολή*, σ. 6, 8, 11.

18. «Συλλογισμοί», σ. 37, στη φωτογραφική αναπαραγωγή του εντύπου που ακολουθεί στην παρούσα έκδοση.
19. [Χριστόδουλος ο εξ Ακαρνανίας (Παμπλέκης)], *Απάντησις ανωνύμου προς τους αυτού άφρονας κατηγορούς επονομασθεΐσα* Περί Θεοκρατίας, έκδ.-εισαγ. Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης, Κουλτούρα, Αθήνα 2013, σ. 184.
20. Για «ιεράν και θείαν φιλοσοφίαν» κάνει λόγο ο Παμπλέκης, *ό.π.*, σ. 174-175.
21. Συλλογισμοί, σ. 46, στη φωτογραφική αναπαραγωγή του εντύπου που ακολουθεί στην παρούσα έκδοση.
22. Πασχαλης Μ. Κιτρομηλίδης, *Νεοελληνικός Διαφωτισμός, Οι πολιτικές και κοινωνικές ιδέες*, μτφρ. Στέλλα Νικολούδη, ΜΙΕΤ, Αθήνα 1999, σ. 371.
23. Γιώργος Κεχαγιόγλου, *Πεζογραφική ανθολογία*, σ. 777-778.
24. Νίκος Μαυρέλος, «*Η Επαρχία της Ανυπάρκτου*», *Είδη, διακείμενα, γλώσσα και νεοτερική ιδεολογία στην Αληθή Ιστορία («Ανώνυμος του 1789»)*, Εκδόσεις Σοκόλη-Κουλεδάκη, Αθήνα 2014.
25. Κ. Θ. Δημαράς, *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, τ. 2, Ίκαρος, Αθήνα 1949, σ. 242.
26. Κ. Θ. Δημαράς, *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, Από τις πρώτες ρίζες ως την εποχή μας*, Ίκαρος, Αθήνα, Ίκαρος, Αθήνα 1987 (όγδοη έκδοση), σ. 554. Πρβλ. και την ένατη έκδοση, Γνώση, Αθήνα 2000, σ. 709.
27. Νικήτας Σινιόσογλου, *Αλλόκοτος ελληνισμός, Δοκίμιο για την οριακή εμπειρία των ιδεών*, Κίχλη, Αθήνα 2017, σ. 187.
28. Βλ. Παναγιώτα Μπεκάκου, *Η υστεροβυζαντινή Ακολουθία του σπανού και η Ακολουθία ετεροφθάλμου (18ος αι.): Μια σύγκριση, μεταπτυχιακή εργασία ειδίκευσης, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, Σχολή Κλασικών και Ανθρωπιστικών Σπουδών, Τμήμα Ελληνικής Φιλολογίας, Κομοτηνή 2023*. Βλ. και Φώτης Στάμος, «*Περί Ελλήνων και Εβραίων, Πλαισιώσεις και αναπλαισιώσεις πριν από την Επανάσταση του 1821*», στο Βάνα Νικολαΐδου-Κυριανίδου, Κωνσταντίνος Ηροδότου (επιμ.), *Οι Εβραίοι στον κόσμο του Νεοελληνικού Διαφωτισμού και της Επανάστασης του 1821*, Καπόν, Αθήνα 2002, σ. 26. Για την *Ακολουθία του σπανού*, βλ. Κ. Θ. Δημαράς, *Ιστορία...*, Γνώση, Αθήνα 2000, σ. 44 και Βάνα Νικολαΐδου-Κυριανίδου, *Ο απόβλητος και ο θεοπρόβλητος, Πολιτική ανάγνωση της Ακολουθίας του σπανού*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1999.
29. «*Τω γαληνοτάτω...*», στο *Περί Θεοκρατίας*, σ. 275-297.
30. Βλ. Γεώργιος Γ. Λαδάς, Αθανάσιος Δ. Χατζηδήμος, *ό.π.*, σ. 244.
31. «*Αληθής Ιστορία*», στο Κ. Θ. Δημαράς, *Νεοελληνικός Διαφωτισμός*, σ. 418
32. «*Ακολουθία ετεροφθάλμου*», στο *Περί Θεοκρατίας*, σ. 87.
33. Κ. Θ. Δημαράς, *Νεοελληνικός Διαφωτισμός*, σ. 416.
34. Για τον κόσμο της λογισύνης στη Βιέννη, βλ. Βάσω Σειρηνίδου, *Έλληνες στη Βιέννη (18ος—μέσα 19ου αι.)*, σ. 305-337.
35. *Περί Θεοκρατίας*, σ. 116.
36. *Ό.π.*, σ. 130.
37. Σέργιος Μακραιός, «*Υπομνήματα Εκκλησιαστικής Ιστορίας (1750-1800)*», στο Κ. Ν. Σάθας (επιμ.), *Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη*, τ. 3, Τύποις του Χρόνου, Βενετία 1872, σ. 275.
38. Βλ. σημ. 13, 16, 28.

ΑΛΗΘΗΣ
Η Σ Τ Ο Ρ Ι Α.

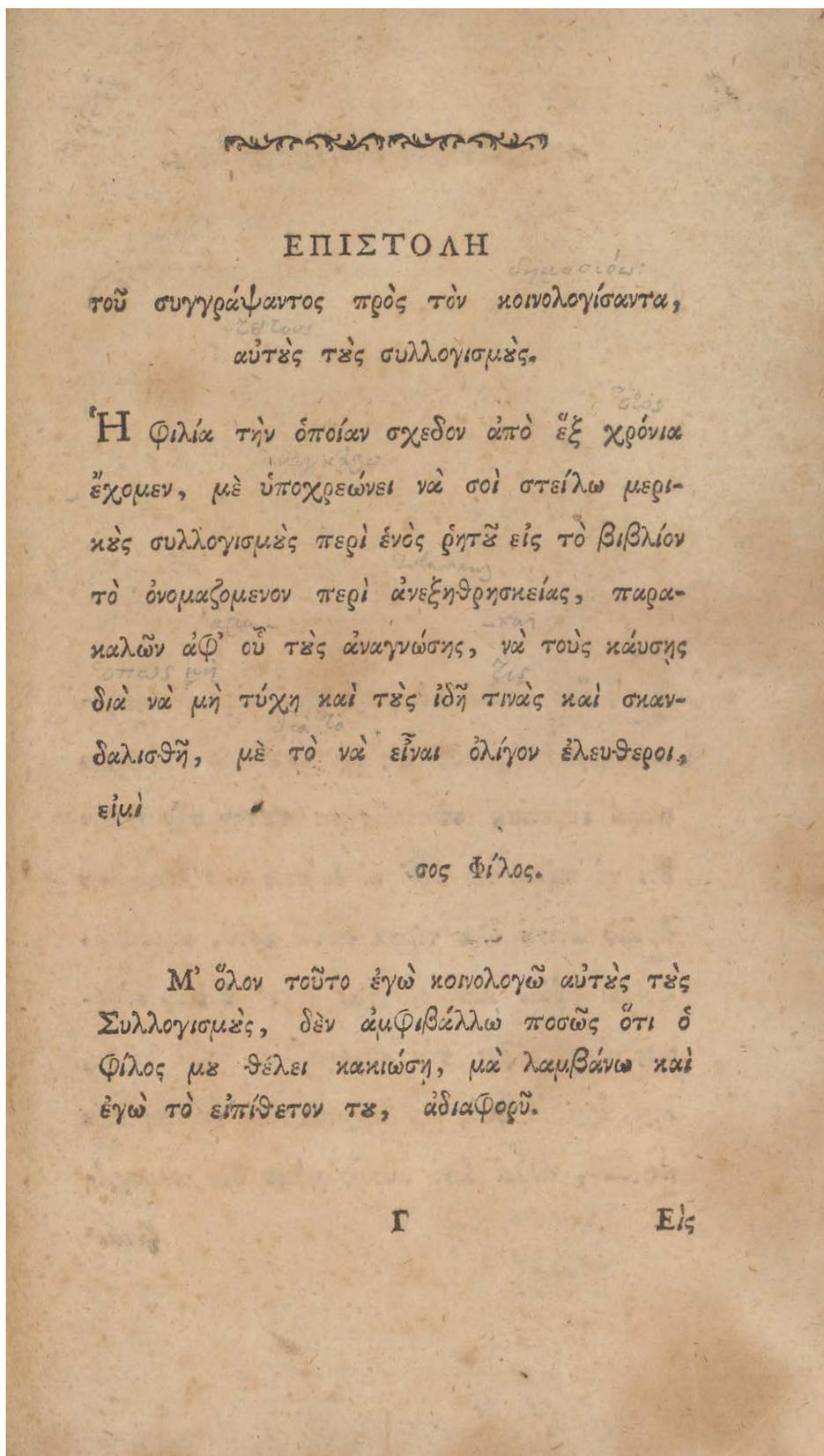

Τύποθεν εἰς λάρισσαν μετὴν ἄδειαν τῆς
Μεφτῆ τῆς Κωνσταντιναπόλεως.

95382 — 34 $\frac{1}{2}$.

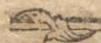
ΣΥΛΛΟΓΙΣΜΟΙ

περὶ ἑνὸς ῥητῆ ὅτι ὁ θεὸς ἐδέχεται
εὐμενῶς τὰς ὑμνας τῶν ἀσεβῶν.

ζεται· ἄχ κὺρ εὐγένιε τί λέγεις; ὑποκριτῆς
 εἶσαι; ἢ ἀνόητος; πῶς; τί θέλεις νὰ εἰπῆς ὅτι — να
 ὁ θεὸς δὲν δέχεται τὰς δεήσεις ὅλων τῶν ἐθνῶν,
 λέγεις τῶν ἀσεβῶν ἔ δέχεται, ἐ, τί ἐστὶ ἀσεβής;
 θέλεις νὰ εἰπῆς ὅσιν δὲν ἔχει σέβας πρὸς τὸν
 θεόν; μὰ προσφέροντες τὸν τὰς δεήσεις των,
 τὰς ὕμνους των, δὲν τὸν σέβονται; δὲν τὸν
 δοξάζουσι; δὲν τὸν εὐχαριστοῦσι ὅλοι; ἀγναλά ὑπὸ — αγναλά
 διαφόρων ὀνομάτων! ὑπὸ διαφόρων συμβόλων!
 ὁ Ἕλληνας ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆ διὸς τοῦτον τὸν ὕμνον
 προσφέρει αὐτῷ, σὺ εἶ μόνος ὁ θεός, σὺ εἶ
 μόνος ὁ κραταιός, σοὶ δὲ πᾶσαι αἱ δυνάμεις
 ὑποτάσσονται, σοὶ πρέπει δόξα· οἱ λατινοὶ
 ὑπὸ τὸ ὄνομα Jupiter, καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ἐθνῶν
 ὑπὸ ἄλλων ὀνομάτων, ἀνέγνωσε τὰς ἕμνας
 αὐτῶν, καὶ ἔπειτα ὁμίλει, ὁ θεός δὲν δέχεται — ὁμίλει
 τὰς δεήσεις των, καὶ ὕμνους των! Καὶ διατί:

μὲ τὸ γὰρ μὴ ἔχῃσι ὀρθὰς ἰδέας τῆς Θεότητος!
 ἔ καὶ ὁποῖαι εἶναι αἱ ὀρθαί; εἶναι τῶν ἑβραίων,
 ὅπῃ μᾶς περιγράφουσι τὸν Θεὸν ὡς τὸν Μεγα-
 λύτερον τῶν τυράννων, λέγοντες πῶς ὁ Θεὸς
 ἐσυλήριε τὴν καρδίαν τῆ Φαραὼ διὰ γὰρ μὴ
 ἀφήσῃ τὸν Ἰσραήλ· καὶ τὸν ἐπαίδευσε ὡς πα-
 ρήκιον· πῶς! ὁ Θεὸς τὸν προετοιμάζει εἰς τὴν
 παρακοὴν καὶ ἔπειτα τὸν παιδεύει! ὦ τῆς δι-
 καιοσύνης! καὶ ὅτι ὁ Θεὸς ἐμετανόησεν ἀφ' οὗ
 ἐπλασεν τὸν ἄνθρωπον, ὦ τῆς βλασφημίας,
 ὦ τῆς τερασίας παραδόξε, πῶς ὁ Θεὸς, ὁ Θεὸς
 λέγω: μετανοεῖ διὰ τὸ γὰρ ἐπλασεν τὸν ἄνθρω-
 πον! δὲν τὸ προσεῖδεν αὐτὸς ὅπῃ εἶναι, ἢ πρό-
 νοια ἢ Ἰδία; καὶ ὑσερημένος προνοίας κάμνει ἕνα
 κίνημα πλάτωντας τὸν ἄνθρωπον, καὶ βιάζεται
 γὰρ μετανοήσει, ἢμπορεῖ εἰς τὸν ἴδιον καιρὸν γὰρ
 εἶναι Θεὸς, καὶ γὰρ μὴ εἶναι; τῶν ἑβραίων εἶναι
 αἱ

αἱ ὀρθαὶ Ἰδέαι ὅπῃ παρασταίνεσι τὸν θεὸν ὡς
 ἓνα ἄδικον πατέρα ὅπῃ ἐκλέγει ἓνα τῶν τέκνων
 τε, τὸ διδάσκει τὰ ^{officia} χρέη τε, καὶ ἀγαπᾷ ἐξό-
 χως, τὰ δὲ λοιπὰ ἀπορύπτει, καὶ παιδεύει μὲ
 τὸ νὰ μὴ ἐγνώρισαν τὰ ^{officia} χρέη τῶν, ὅπῃ δὲν τὰς
 ἐφάνέρωσε, ὅπῃ μᾶς τὸν περιγράφει ὡς
 ἔχοντα τυφλὴν ἀγάπην ^{pro} διὰ ἓνα λαὸν ἀνάξιον
 τῆς ἀγάπης τε, πάντοτε παρήκοον εἰς τὰς
 προσταγὰς τε, καὶ μ' ὅλον τοῦτο ἀκολοθόντα
 νὰ τὸν ἀγαπᾷ· τὰ δὲ λοιπὰ τῶν ἐθνῶν νὰ μισῇ,
 τὰ ὅποια εἰς ἄλλο δὲν ἔσφαλαν, πᾶρα μὲ τὸ νὰ
 μὴ ἐγνώρισαν ἐκεῖνο ὅπῃ τὰς ἐκρυψε, εἶναι
 λέγω αὐταὶ αἱ ὀρθαὶ Ἰδέαι ὅπῃ περιγράφει
 τὸν θεὸν συγκατανεύοντα εἰς τὰς πανουργίας,
 δολιότητας, κερουργίας, καὶ σφαγμὰς τῆς Μωϊ-
 σείως· ὅπῃ ἐθυσίασε, τόσον λαὸν χωρὶς ἄλλην
 αἰτίαν εἰμὴ μόνον ὁ κυριος οὕτω διέταξεν·

„ (27. ἔξοδος) τάδε λέγει κύριος ὁ θεὸς Ἰσραὴλ
 „ θεσθε ἕκαστος τὴν ἑαυτῶ ῥομφαίαν ἐπὶ τὸν
 „ μηρόν, καὶ διέλθατε καὶ ἀνακάμψατε ἀπὸ
 „ πύλης ἐπὶ πύλην διὰ τῆς παρεμβολῆς, καὶ
 „ ἀποκτείνετε ἕκαστος τὸν ἀδελφόν αὐτῶ, καὶ
 „ ἕκαστος τὸν πλησίον αὐτῶ, καὶ ἐποίησαν οἱ
 „ Ἰσραηλιῖται, καὶ ἔπεσαν ἐκ λαῶ ἐν ἐκείνῃ τῇ
 „ ἡμέρᾳ εἰς τρισχιλίους ἄνδρας· καὶ εἶπεν αὐτοῖς
 „ Μωυσῆς, ἐπληρώσατε τὰς χεῖρας ὑμῶν σή-
 „ μερον κυρίῳ ἕκαστος ἐν τῷ Ἰσραὴλ ἢ ἐν τῷ ἀδελ-
 „ φῷ αὐτῶ δοθῆναι ἐφ' ὑμᾶς εὐλογίαν· „ εἶναι
 αὐτὸς ὁ θεὸς ὁ Μακρόθυμος; ὁ θεὸς ὁ πο-
 λυέλεος; ἢ εἶναι αἱ ὀργαὶ Ἰδέαι αὐτὰς ὅπῃ οἱ
 χριστιανοὶ ἔχουσι, περιγράφοντες αὐτὸν ὡς τὸν
 ἀδικότατον τῶν τυράννων· λέγοντες ὅτι ὁ θεὸς
 ὀργίσθη τὸ ἀνθρώπινον γένος, μὲ τὸ νὰ ἐπα-
 ρέβῃ τὴν ἐντολὴν ὁ πρῶτος τῶν ἀνθρώπων, ἔτι
 πταίει

πταίει ὅλη ἡ γενναία· εἶναι τὶ πλέον βλάσφι-
 μον, λέγω τὶ πλέον ὑβριστικόν, καὶ ἐνάντιον
 εἰς τὴν ἀγαθοσύνην τῆς θεότητος, παρὰ αὐτὴ ἡ
 δόξα; ὅτι ὁ θεὸς παιδεύει τὰ ἀθῶα τέκνα ἐνὸς
 καταδίνε πατρὸς! ποῖος εἶναι ἐμεινος ὅπῃ δὲν
 ἤθελε ὀνομάσῃ ἕνα ἡγεμῶνα, τύραννον ὅστις
 ἤθελε κρεμάσῃ τὴν γυναῖκα, τὰ τέκνα, ὅλας
 τὰς συγγενεῖς ἐνὸς κακοποιῶ· εἶναι λέγω τὶ
 πλέον βλάσφιμον ἀπὸ τούτην τὴν δόξαν; ὅτι
 ὁ θεὸς δυνάμενος νὰ ἐμποδίσῃ τὴν πλάνην, καὶ
 καιὸν, καὶ μὲ ὅλον τοῦτο τὸ συγχωρεῖ! προ-
 νοεῖ, προβλέπει πῶς ὁ ἄνθρωπος θελεῖ κατα-
 χρησθῆ τοῦ αὐτεξουσιᾶς, καὶ μὲ ὅλον τοῦτο
 τοῦ δίδει, σφάλλει, καὶ τὸν ὀργίζεται διατὶ
 ἐσφαλε! μα' ἂ θεὸ τῶν χριστιανῶν, σὺ προΐδας
 τὸ καιὸν, διατὶ δὲν τὸ προέλαβες, δὲν τὸ
 προέλαβε διὰ νὰ μὴ ὑσερήσῃ τὸν ἄνθρωπον.

ἀπὸ τὸ πλέον εὐγενέστερον τοῦ δῶρον ἦτοι τὸ
 αὐταιξέσιον ὅμως διὰ ἀντιφάρμακον τοῦ ἔδωκε
 τὸ λογικόν; ἀποκρίνομαι πῶς τὸ λογικόν,
 ἐπροΐδεν ὁ θεὸς ὅτι δὲν ἦτον ἀριστὸν νὰ τὸν
 προφυλάξῃ, καὶ ὅτι βεβαίως ἔπρεπε νὰ ὑπο-
 πέσῃ, ὅθεν ἢ ἔπρεπεν νὰ τῆ δώσῃ περισσότε-
 ραν δύναμιν λογικῆ, ἢ νὰ τὸν ὑσέρῃσῃ ἀπὸ
 ἓνα δῶρον τόσον ὀλέθριον ὡς τὸ αὐταιξέσιον,
 ὅτι χρέος ἑνὸς εὐεργέτη εἶναι νὰ μὴ δώσῃ δῶρα,
 καὶ χάριτας εἰς ἓνα ὅπῃ ἀγαπᾷ καὶ νὰ εὐερ-
 γητίσῃ θέλει, ὡντας βέβαιος πῶς ἐκεῖνος ἤθελε
 καταχρασθῆ αὐτῶν, καὶ ἐπομένως, ἤθελεν γίνῃ
 αἰωνίως δυστυχής· εἶδὲ ἄλλως ὁ πλέον θανά-
 σιμος ἐχθρὸς ἤθελε ἐπιφορτίσῃ τὸν ἐχθρόν τε
 μὲ δῶρα, καὶ μὲ χάριτας, ἂν ἦτον βέβαιος
 πῶς αὐτὰ τὰ δῶρα ἤθελε εἶναι ἡ αἰτία τῆ
 ἀφανισμῆς· ὅθεν λέγω χρέος ἀπαραίτητον
 ἑνός

— ἑνος εὐεργέτης εἶναι ὅλα νὰ ματαχειρισθῆ ὅπῃ αἱ
 εὐεργεσίαι τες νὰ κάμωεν εὐτυχές τὸ ὑποκείμενον
 ὅπῃ ἀγαπᾷ, εἰδὲ καὶ προβλέπωντας ὅτι αἱ εὐερ-
 γεσίαι τες ἤθελαν τῷ προξενήσῃ κακὰ, τὰ ὁποῖα
 ἄλλως δὲν ἤθελε δυνηθῆ νὰ ἐμποδίσῃ παρὰ συν-
 τρίβωντας τὰ ποδάρια τῷ Φίλῃ τες, ἢ βάλλων-
 τας τὸν εἰς αἰώνιον φυλακὴν, ὁμολογῶ ὅτι δίκαιον
 καὶ πρέπον εἶναι νὰ προλάβῃ αὐτὰ τὰ κακὰ, μὴ
 ποιῶν αὐτῷ δῶρον ὅσον ἐπικινδυνον, εὐεργεσίαι
 ὅσον ὀλέθριον! ἡ ἀπόκρισις δὲ τοῦ κυρ ἀγίῃ βα-
 σιλείῃ εἰς αὐτὴν τὴν ἐρώτησιν, εἶναι πολλὰ τα-
 λαίπορος: „ὅτι καὶ σὺ τὲς οἰκέτας, ἔχ ὅταν
 „δεσμίῃς ἔχῃς εὐνης ὑπολαμβάνεις, ἀλλ' ὅταν
 „ἐκκασίως ἴδῃς ἀποπληρῶντας σοι τὰ καθήκοντα,
 „καὶ θεῶ τοῖνον, οὐ τὸν ἠναγκασμένον Φίλον,
 „ἀλλὰ τὸν ἐξ ἀρετῆς κατορθόμενον, ἀρετὴ δὲ
 „ἐκ προαιρέσεως, καὶ ἐκ ἐξ ἀνάγκης γίνεται

πῶς ἄγχι βασιλῆι, τί λέγεις; στοχάσασθαι καλὰ;
 πῶς ὁ θεὸς ἀφίνει τὸν ἄνθρωπον ἐλεύθερον διὰ
 τὴν ἀγαπήσῃ αὐτοπροαιρέτως, καὶ διὰ τῆτο
 δὲν τῆ ἀφαιρῆ τὸ αὐταιξέσιον! μὰ ὁ θεὸς προ-
 βλέπων, πῶς ἀντὶ ὁ ἄνθρωπος ἐκ προαιρέσεως
 τὴν ἀρετὴν καὶ ἀγαπήσῃ, καὶ τὸν θεὸν, ἐκλέγει
 τὸ ἐνάντιον, μεταχειρίζεται αὐτὴν τὴν ἐλευθε-
 ρίαν πρὸς ἀφανισμόν τε, πρὸς τὸν ἀφανισμόν τῆ
 ἀνθρωπίνης γένεως, γίνεται αἰτία διὰ τὴν αἰώ-
 νιον κόλασιν περισσότερων τῶν ἀπογόνων τε,
 γίνεται λέγω αἰτία τῆ κατακλιμῆ, καὶ διαφόρων
 κακῶν εἰς τὸν κόσμον· καὶ τολμᾷς καὶ εἰπῆς πῶς
 ὁ θεὸς ἠναγκασμένους φίλους δὲν θέλει, πῶς λοι-
 πὸν προτιμᾷ καὶ γίνεσι τόσοι κακοποιοὶ, καὶ ἐπο-
 μένως αἰωνίως δυστυχεῖς, ἀπὸ ἠναγκασμένους φί-
 λους; ἔ δια τὸ ὄνομα τοῦ θεῶ, ἀπαγε τῆς βλα-
 σφημίας· διὰ καὶ γνωρίσης πόσον ἡ ἰδέασθαι εἶναι
 ἐσφαλ-

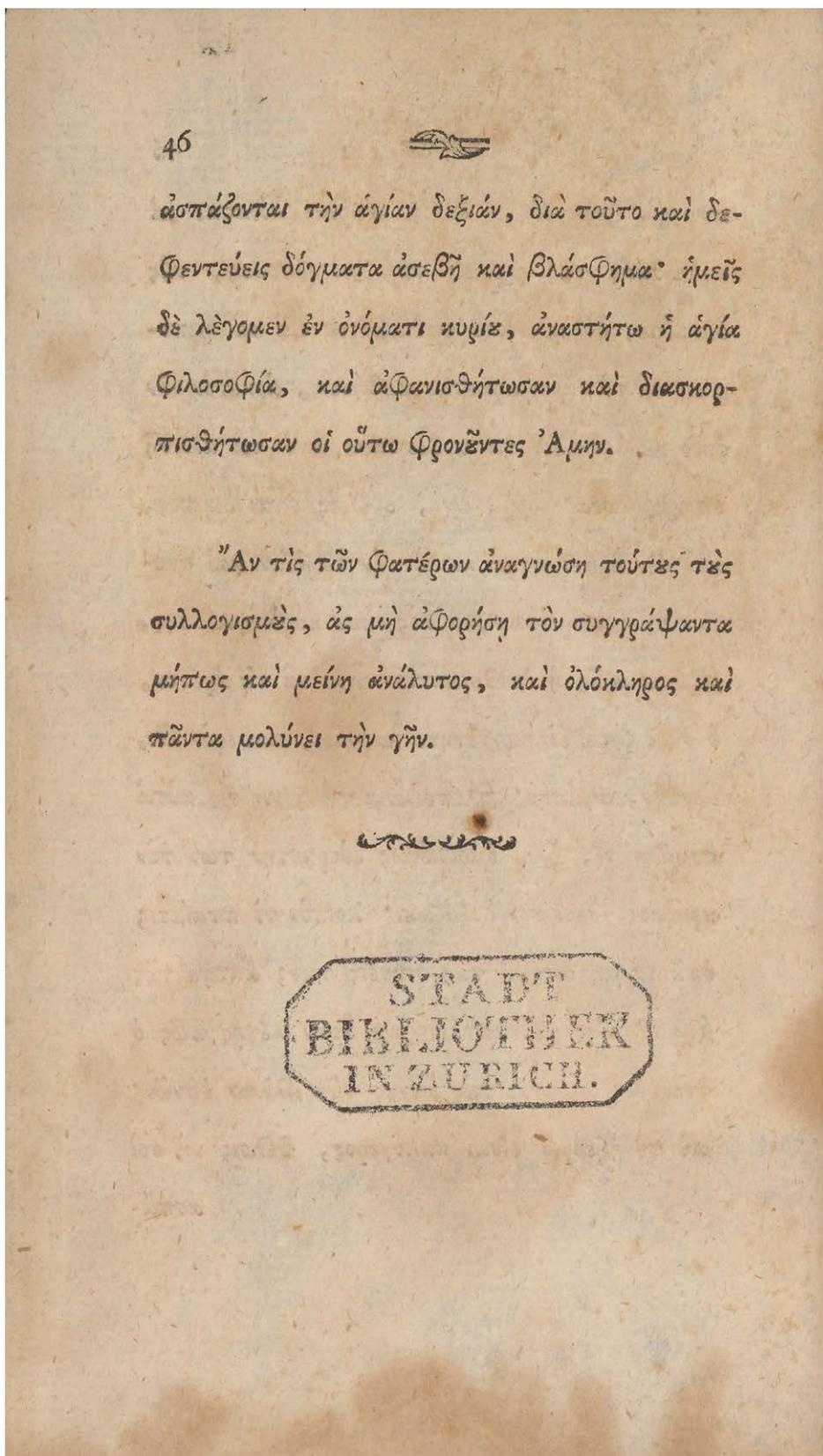
ἐσφαλμείη, καὶ ἡ συγκρισις ψευδής, ἐρωτῶσε,
 τί τὸ αἴτιον ὅπῃ εἰνήησε τὸν θεὸν εἰς τὸ νὰ μᾶς
 πλάσῃ, βεβαίως ἀποκρίνεσθαι, ἢ καλοκαγαθία
 τε, θέλωντας νὰ μᾶς κάμῃ νὰ ἀπολαύσωμεν τῆς
 εὐτυχίας καὶ εὐδαιμονίας, ἣν αὐτὸς ἔχει· καθ'
 ὅτι τὸ φύσει ἀγαθόν, ἐς τὸ φύσει μεταδοτικόν,
 λοιπὸν ὁμοιοπὸς τε πλάτωντας μᾶς ἦτον ἡ ἐδική
 μᾶς εὐτυχία, καὶ ὄχι διὰ νὰ νὰ ἔχη φίλους,
 ὅθεν καμμία ἀναφορὰ, ἄτοπος λοιπὸν ἡ σύγκρισις
 μὲ τὸν δεσπότην καὶ τὰς αὐτῶν οἰκέτας, καθ' ὅτι
 αὐτὸς λαμβάνει τοὺς αὐτῶν οἰκέτας διὰ τὰ ἴδια τε
 σύμφερα διὰ τὰς ἰδίους τε σιοπὰς· καὶ λοιπὸν τί
 κοινὸν κύνι καὶ βαλανείῳ. Παραιτέρω ποῖος εἶναι
 ἐκεῖνος ὁ δεσπότης, ὅστις προβλέπων, πῶς οἱ
 οἰκέται αὐτῶν, ἀντὶ νὰ ὑποταχθῶσι, καὶ ἀγα-
 πήσωσι αὐτὸν αἰκισίως, ἤθελαν ἐπαναστῆσθαι καὶ
 πολλὰ κακὰ προξενήσῃ, ὅπῃ ἤθελε προτιμίση
 ἔλευ-

ἐλευθέρως αἰκέτας παρὰ δεσμίαις· καὶ θέλει ἵνα
 τὸ ἄπειρον ὄν, τὸ κινήθην μόνον διὰ τῆς ἀπειρά-
 τε καλοκαιρίας εἰς τὰ μᾶς πλάση, εἰς τὸ τὰ
 μᾶς δώσει τὸ ὄν, μόνον διὰ τὴν ἐδικὴν μας εὐδαι-
 μονίαν, οὕτω τὰ ἐργάσθῃ· ὅθεν κὺρ εὐγένειε τόλ-
 μησον τὰ εἰπῆς ὅτι μὲ τὸ τὰ μὴ ἔχσσι ὀρθὰς
 ἰδέας τῆς θεότητος δὲν δέχεται τῆς ὕμνης των·
 μὰ πρὶν τὰ τολμήσης δείξον τὰς ὀρθὰς. — Καὶ
 κατ' ὑπόθεσιν ἂν ἓνα ἔθνος ἤθελεν ἔχει ὀρθὰς
 ἰδέας τῆς θεότητος, ἤθελεν εἶναι δίκαιον, ἤθελεν
 εἶναι λέγω δίκαιον; ὁ θεὸς τὰ μὴ δεχθῆ τὰς
 ὕμνης τῶν ἄλλων ἐθνῶν καθ' ὅτι δὲν ἐγνώρισαν
 αὐτὰς τὰς ὀρθὰς ἰδέας· πῶς ἐδύναντο; εἶναι τό-
 σαι διαφοραὶ εἰς τὸν κόσμον θρησκείαι, καὶ ὅλαι
 φωνάζουσι πῶς ἔχσσι τὰς ὀρθὰς ἰδέας, διὰ τὰ τὰς
 γνωρίσαν ἔπρεπε ἔλας τὰ τὰς ἐξεिताσεν καὶ πᾶ
 τὰς ἔμενεν καιρὸς; πᾶ μένει καιρὸς εἰς ἓνα
 πτωχόν

πτωχὸν χωριὸν, ὅστις μὴ ὅλις δύναται νὰ
 προφθάσῃ τὰς χρείας τε, νὰ ἐξετάσῃ, τὰς
 διαφορὰς δόξας, ὅπῃ χρειάζονται διὰ νὰ ἤμπο-
 ρέσῃ νὰ τὸ κάμῃ ἀριετὰς μαθήσεις, ἀρκετὸν νῦν
 ὅπῃ νὰ διακρίνῃ τὰ σοφίσματα ἀπὸ τὰ ἀληθῆ
 ἐπιχειρήματα· ὄχι, ὄχι, ὁ θεὸς εἶναι δίκαιος,
 καὶ δὲν κρίνει παρὰ κατὰ τὴν καρδίαν καὶ σκο-
 πὸν τῶν ἀνθρώπων, αὐτὸς εἶναι καρδιογνώστης,
 βλέπει πῶς ἡ ἐπιθυμίατων εἶναι νὰ τῷ ἀρέσων,
 ὁ θεὸς ζητεῖ εὐλικρηνότητα καρδίας, καθερὸν νῦν,
 ἀρετὴν, ἀγάπην· βλέπει ὅλα τὰ γένη εἰς αὐτὰ
 συμφονῆσι, ὅλοι ὁμοφώνως εὐεργέτην τῶν τὸν
 κράζουσι, ὅλοι τὸν δοξάζουσι· λοιπὸν τί πταίεσι;
 ὅπῃ νὰ μὴ δεχθῆ τὰς δεήσεις τῶν; ἄπεγε τῆς
 βλασφημίας καὶ καταισχύνε ὅταν λέγῃς πῶς ὁ
 θεὸς δὲν δέχεται τὰς ὕμνας τῶν ἄλλων ἔθνῶν·
 μὰ τὸ ἡξέυρω εἶσαι καλόγερος, θελεῖς νὰ σοὶ
 ἀσπά-

Constantin Irodotou

The Missing Part of the “Anonymous of 1789”

The Discovery of *True History*

The discovery of a complete copy of *True History*, preserved at the Zurich Central Library, confirms the hypotheses formulated by C. Th. Dimaras in the late 1960s, when he first presented the fragment in his possession. He gave this fragment the title “The Anonymous of 1789” and published it in 1977. Dimaras argued that the book, including both its first chapter and its second and final chapter entitled “Reflections,” which had until recently remained unknown, belonged to a broader intellectual debate closely connected with Eugenios Voulgaris’s *Essay on Religious Toleration*. The “Reflections” appear as a systematic and acerbic response to Voulgaris’s criticism of some aspects of the Voltairean argument on religious tolerance. In this way, the discovery is not limited to restoring the work in its complete form, but also offers further evidence for the place of *True History* within a specific chain of intellectual debate in the late eighteenth century, highlighting its radical character and confirming its importance as a key text of the Modern Greek Enlightenment.

